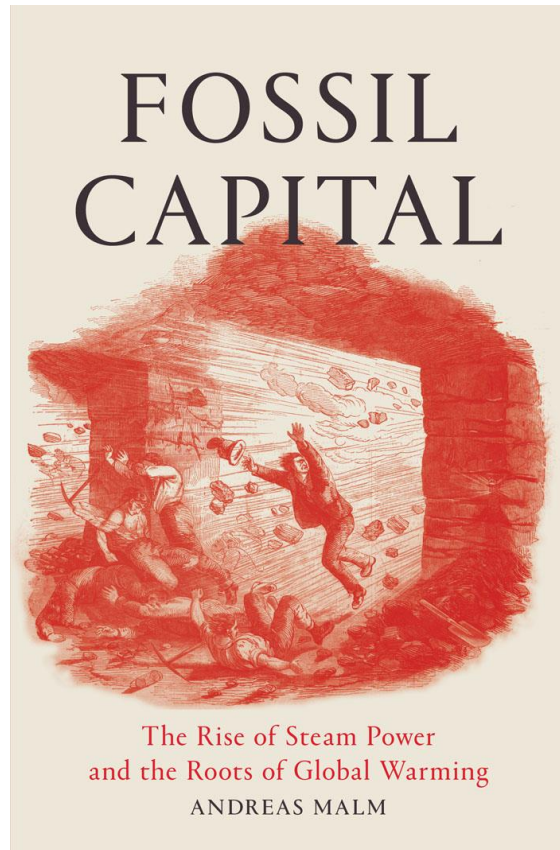
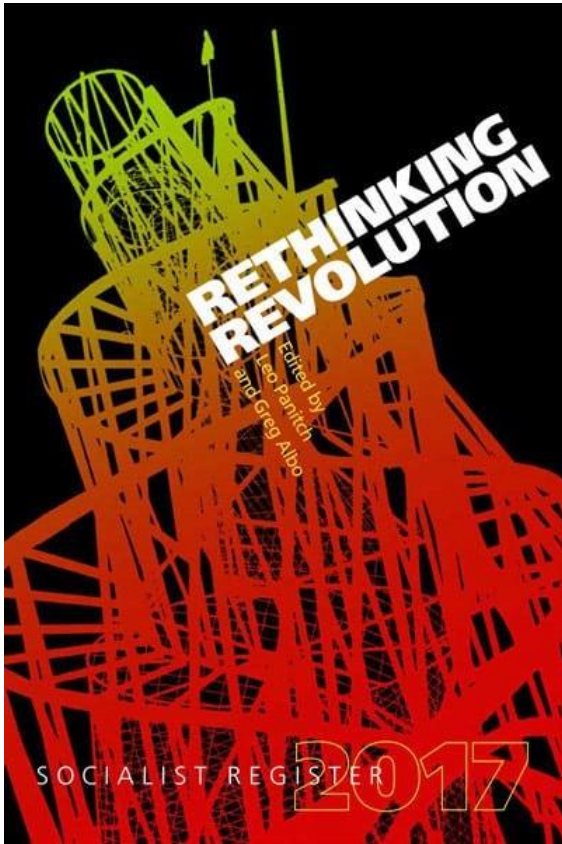

Andreas Malm

Revolution inför klimatkatastrofen

Denna artikel publicerades ursprungligen i *Socialist Register* 2017 – *Rethinking Revolution* under titeln *Revolution in a Warming World: Lessons from the Russian to the Syrian Revolutions*. Artikeln är skriven i maj 2016.

Den svenska översättningen, som är utförd av författaren, publicerades först (utan notapparat) i *Röda Rummet* 3-4 2016. Här har den kompletterats med noterna. I originalartikeln (på engelska) hänvisas konsekvent till engelskspråkiga källor när sådana finns. Här har vi, när så har varit möjligt, använt befintliga svenska versioner av citerade arbeten.

Socialist Register är en årsbok som publicerats sedan 1964. Årets utgåva har som tema Framtiden i belysning av 100 år sedan ryska revolutionen. Läs mer och beställ på: socialistregister.com

Artikelförfattaren Andreas Malm är forskare i humanekologi och författare. Han har bland annat givit ut *När kapitalet tar till vapen: Om imperialism i vår tid*, 2004, och *Det är vår bestämda uppfattning att om ingenting görs nu kommer det att vara för sent*, båda Atlas förlag, 2007. Hans senaste bok är *Fossil Capital: The Rise of Steam Power and the Roots of Global Warming*, Verso Books, 2016.

Det krävs ingen exceptionell fantasi för att förknippa klimatförändringar med revolution. Om den planetära ordningen börjar rasa samman, hur kan de samhällen som står på dess grund förbli stabila? Med erfarenheter ur ryska revolutionen för hundra år sedan och upprorets Syrien idag som redskap analyserar *Andreas Malm* möjliga utvecklingslinjer och strategiska knutar inför det globala hotet.

Många mer eller mindre skräckinjagande scenarier för omvälvningar har länge extrapolerats från stigande temperaturer. I *The Drowned World* från 1962 – idag ofta betraktad som den första profetiska klimatromanen – frammanade J. G. Ballard en värld där den brittiska huvudstaden översvämmats av tropiska kärr och befolkningar flyr den outhärdliga hettan i riktning mot polerna. Ett FN-direktorat som försöker hantera migrationsströmmarna utgår från antagandet att ”inuti de arktiska och antarktiska polcirkelarna kunde livet fortsätta som förut, med samma sociala relationer, i stort sett samma ambitioner och tillfredsställelser” – men den premissen ”var uppenbart felaktig.”¹ En dränkt värld kan inte likna den hittills kända världen i något avseende. På senare år är det snarast den amerikanska militären som dominerat denna undergenre av klimatförutsägelser. I 2013 års upplaga av den ”globala hotbedömning” som USAs olika underrättelsetjänster sammanställer informerades senaten att de hårda påfrestningar som extrema väderhändelser kommer att utöva på livsmedelsmarknaderna kan utlösa ”upplopp, civil olydnad och vandalism.”² Om USA:s väpnade styrkor är brandkårer med uppdrag att släcka upprorshärdar kommer de att få mer att göra i en varmare värld. Donald Trump och hans gelikar må förneka klimatproblemet, men Pentagon har hittills följt frågan med större känsla för verkligheten: i juli 2015 erhöll kongressen en rapport om hur samtliga befälsenheter integrerar klimatförändringarna i sin planering. Uppvärmningen beskrevs som en ”hot-multiplikator” vars effekter redan är verk samma. Den vänder befolkningar mot regeringar som inte kan tillgodose deras behov: och det kommer bara att bli värre.³ Mest uppenbart kommer detta att visa sig i tätbefolkade kustområden. I boken *Out of the Mountains: The Coming Age of the Urban Guerilla*, förutser David Kilcullen, – den kanske skarpsinnigaste byråkraten inom imperiets militäretablissemang – hur i en snar framtid megastäderna på södra halvklotet bägnar under trycket av fördrivna massor från låglänta kustområden; människor som inte bara förlorar sin mat- och vattenförsörjning utan hotas att fysiskt dränkas. Hur kan de undgå att välja att ta de vapen som finns till hands och börja röra sig? Genom att blanda insikter från andra Intifadan, jihadistiska revolter i Centralasien, arabiska våren och Occupy-rörelsen målar Kilcullen en bild av det kommande århundradet som en evig upprorsbekämpning i de kokande slumområden som är på väg att översvämmas av de stigande havsnivåerna.⁴

Hittills är det revolutionens svurna fiender som ägnat sig åt spekulationer. Få scenarier har målats upp på andra sidan, av oss som hävdar att den rådande ordningen måste störtas om inte allt ska sluta väldigt illa. Men om upprorsbekämpningens strategiska miljöer skiftar, så gäller per definition detsamma för revolutionärer, som därmed har minst lika goda skäl att analysera vad som är på gång. Vi kan börja med att skilja mellan fyra möjliga konfigurationer av revolution och stigande temperatur.

¹ G. Ballard, *The Drowned World*, New York: Liveright, 2012 [1962], s. 58.

² ‘US Intelligence Community Worldwide Threat Assessment, Statement for the Record March 12, 2013’, i *United States Central Intelligence Agency (CIA) Handbook: Strategic Information, Activities and Regulations*, Washington, DC: International Business Publications, 2013, s. 40.

³ Department of Defense: ‘National Security Implications of Climate-Related Risks and a Changing Climate’, rapport tillställd kongressen 23 juli 2015, tillgänglig på archive.defense.gov. Framtidsutsikten med ökande konflikter i en allt varmare värld med är inte det enda som hemsöker Pentagon: ett stort antal militära installationer riskerar att hamna inom översvämningsområden, inklusive marinbasen i Norfolk, Virginia, världens största av sitt slag. Se till exempel Peter Engelke and Daniel Chiu, *Climate Change and US National Security: Past, Present, Future*, The Transatlantic Partnership for the Global Future, Brent Scowcroft Center and the Ministry for Foreign Affairs of the Government of Sweden, 2016.

⁴ David Kilcullen, *Out of the Mountains: The Coming Age of the Urban Guerrilla*, London: C. Hurst & Co., 2013.

1) Revolution som symptom

Hur kan stigande temperaturer slå över i social oro? I ett par artiklar som väckt uppseende i forskarsamhället sammanställer Solomon M. Hsiang och hans kollegor 50 databaser som täcker 10 000 år av världshistoria, matar in siffrorna i modeller och destillerar fram en rak linje från hetta till olika former av konfrontation. Över alla skalor och i alla kulturer utlöser abnormt varmt väder aggressivt tutande, polisbrutalitet, bråk på basebollplaner, stadskravaller och, i spektakrets ytterkant, ”störtande av de styrande”. På något sätt framkallar extraordinär värme mer stridbart beteende hos individer, och effekten är tre gånger större för ”konflikter mellan grupper”, den kategori i vilken revolutionsspöket uppenbarar sig.⁵ Med anspråk på att ha levererat oomkullrunkeliga kvantitativa bevis drar Hsiang och hans kollegor slutsatsen att den varmare värld vi går allt djupare in i kommer att bevittna alla möjliga former av social strid – de skulle ha kunnat citera öppningsfrasen på Public Enemys skiva *Apocalypse 91*: ”the future holds nothing else but confrontation”.

Kritiker har naturligtvis slagit ned på tesens bedrägliga enkelhet. Genom att sätta parentes runt alla andra faktorer – en förutsättning för att kunna isolera klimatfaktorn – uppfinner Hsiang och hans kollegor en rätlinjig, enkelspårig mekanism: dåligt väder > konflikt.⁶ Kritiken kan drivas ett steg längre. Om det finns någon länk mellan klimatförändringar och den typ av oro som kan leda till en fullskalig revolution *kan den omöjligen vara direkt*. Hur varmt det än blir kommer ingen att gå i strejk eller attackera en polisstation bara för att svetten rinner. Det måste finnas någon slags latent missnöje, en sjudande vrede som drivs till kokpunkten, ty annars skulle aggressionen slå slumpmässigt och således vara oförmögen att göda kollektiv handling av betydelse (och då undantar vi aggressivt tutande). Hsiang och hans kollegors statistiska metod, där allt utom klimatet relegeras till den döda kategorin *ceteris paribus* ”allt annat lika”, borde vändas ut och in: om syftet är att förstå hur den globala uppvärmningen kan detonera konflikter kan den omöjligen postuleras som en isolerad drivkraft.⁷

Men den kritiken slår också tillbaka på vissa av tesens kritiker. Ett forskarteam som vänt sig mot Hsiang-studierna lägger all betoning på de variabler som utelämnats och hävdar att det är viktigare att förstå ”statens natur” än ”tillståndet i naturen”.⁸ Givet att klimatet aldrig opererar isolerat – sådan är resonemangets logik – kan det inte vara av vikt. Men det är att hoppa till motsatt dike. Det förhållandet att den globala uppvärmningens våldsamma biverkningar måste färdas genom sociala artärer gör inte processen mindre betydelsefull. I själva verket kan en omedelbar, exklusiv orsakförbindelse omöjligen vara ett kriterium för klimatförändringarnas förmåga att framkalla något sådant som en revolution, för det skulle förutsätta en tom planet, en situation där samhällen inte existerade på jorden. Men eftersom det finns samhällen – i vars

⁵ Solomon M. Hsiang, Marshall Burke, and Edward Miguel, ‘Quantifying the Influence of Climate on Human Conflict’, *Science* (2013), 341, s. 4. Cf. Solomon M. Hsiang and Marshall Burke, ‘Climate, Conflict, and Social Stability: What does the Evidence Say?’, *Climatic Change* (2014), 123: 39–55.

⁶ Clionadh Raleigh, Andrew Linke and John O’Loughlin, ‘Extreme Temperatures and Violence’, *Nature Climate Change* (2014), 4: 76–7. Se vidare John Bohannon, ‘Study Links Climate Change and Violence, Battle Ensues’, *Science* (2013), 341: 444–5; Mark A. Cane et al., ‘Temperature and Violence’, *Nature Climate Change* (2014), 4: 234–5; H. Buhaug et al., ‘One Effect to Rule them All? A Comment on Climate and Conflict’, *Climatic Change* (2014), 127: 391–7.

⁷ Hsiang et al kan kanske komma med invändningen att för att studera hur klimatet interagerar med andra faktorer så måste man först veta att klimatet *är* en verkande faktor, och att det är det som deras studie visar. Det ligger en del i det argumentet. Forskningen befinner sig i ett läge där man fastställt att klimatet är en faktor bakom sociala konflikter, men det saknas en beskrivning av hur den verkar. . Cf. Idean Salahyan, ‘Climate Change and Conflict: Making Sense of Disparate Findings’, *Political Geography* (2014), 43: 1–5.

⁸ Raleigh et al., ‘Extreme temperatures’, 77.

frånvaro fossilbränsleförbränning inte skulle existera, och inte heller gatupolitik – kommer varje klimatgista *alltid* att antända relationer mellan människor på vägen mot en explosion. Även samhällen som faller sönder av fyra graders uppvärmning kommer att vara genomkorsade av ojämlikheter. Det kritiska tillståndet i naturen förmedlas – det negeras inte – av statens tillstånd. Annorlunda uttryckt är det en fråga om *artikulering*. Det är den processen vi bör försöka förstå och inter文nera i.

Levantens torka

Denna akademiska diskussion kan nu prövas mot ett fall där insatserna räknas i miljoner människoliv: Syrien. Under åren fram till revolutionens utbrott 2011 dignade detta land under tyngden från en extrem torka. Sedan urminnes tider har en relativt stabil regim av regn som kommer in från havet mellan november och april närt jordbruket runt Medelhavet, men efter ett abrupt omslag på 1970-talet har trenden varit mer nyckfull nederbörd och ihållande uttorkning.⁹ Det värst drabbade området är Levanten, i synnerhet det som länge varit känt som Bördiga halvmånen, allra mest den del som ligger i Syrien. 1998 markerade ytterligare ett skifte i riktning mot semi-permanent syrisk torka, vars omfattning – visar studiet av årsringar i träd – saknar motsvarighet under åtminstone de senaste 900 åren.¹⁰ Inte bara har vinterregnen uteblivit; de högre temperaturerna har också förhöjt avdunstningen sommartid, utarmat grundvatten och vattendrag och torkat ut marken.¹¹ Det finns ingen naturlig förklaring till trenden. Den kan bara tillskrivas utsläppen av växthusgasen.

Den syriska torkan nådde sin hittills högsta intensitet under åren 2006 -10, när himlen förblev blå längre än någon kunde minnas. Kornboden i landets nordöstra provins kollapsade. Skördarna av vete och korn mer än halverades; i februari 2010 hade så gott som alla boskapshjordar utplånats. I oktober samma år nådde katastrofen ända fram till *New York Times*, vars korrespondent beskrev hur ”hundratals byar har övergetts när jordbruksmark förvandlats till sprucken öken och betesdjuren dött. Sandstormar har blivit långt vanligare, och stora tältstäder för hemlösa bönder och deras familjer har rests runt Syriens storstäder.”¹² Uppskattningarna varierar mellan en och två miljoner bönder och herdor på flykt från ödelandskapen. De hukade i utkanterna av Damaskus, Aleppo, Homs och Hama och försökte hanka sig fram i byggsektorn eller som taxiförare eller på något annat, mestadels obefintligt jobb. Men de var inte ensamma om att känna av hettan. Till följd av torkan uppvisade marknadsplatserna i Syrien, en av de centrala kanalerna för klimatets inflytande på vanliga människors liv, fördubblade, tredubblade, okontrollerbart mångdubblade

⁹ Martin Hoerling, Jon Eischeid, Judith Perlwitz et al., ‘On the Increased Frequency of Mediterranean Drought’, *Journal of Climate* (2012): 25: 2146–61.

¹⁰ Benjamin Cook, Kevin J. Anchukaitis, Ramzi Touchan et al., ‘Spatiotemporal Drought Variability in the Mediterranean over the Last 900 Years’, *Journal of Geophysical Research: Atmospheres* (2016): 121: 2060–74.

¹¹ Colin P. Kelley, Shahrzad Mohtadi, Mark A. Cane et al., ‘Climate Change in the Fertile Crescent and Implications of the Recent Syrian Drought’, *PNAS* (2015), 112: 3241–46.

¹² Robert F. Worth, ‘Earth is Parched Where Syrian Farms Thrived’, *New York Times*, 13 oktober 2010. Se även W. Erian, B. Katlan and B. Ouldbdey, ‘Drought Vulnerability in the Arab Region: Special Case Study: Syria’, *2011 Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction*, United Nations; OCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs), *Syria Drought Response Plan, 2009–2010: Mid-Term Review*; Francesco Femia och Caitlin Werrell, ‘Climate Change Before and After the Arab Awakening: The Cases of Syria and Libya’, i Caitlin Werrell och Francesco Femia, eds., *The Arab Spring and Climate Change*, Center for American Progress, Stimson, and The Center for Climate and Security, 2013, 23–32; Peter H. Gleich, ‘Water, Drought, Climate Change, and Conflict in Syria’, *Weather, Climate & Society* (2014), 6: 331–40; Myriam Ababsa, ‘The End of a World: Drought and Agrarian Transformation in Northeast Syria (2007–2010)’, i R. Hinnebusch and T. Zintl, eds., *Syria from Reform to Revolt, Vol. 1: Political Economy and International Relations*, Syracuse: Syracuse University Press, 2015, 199–222

matpriser.¹³

Vad gjorde Bashar al-Assads regim när folket åt sand? Torkans begynnelse sammanföll nästan exakt med ett samlat försök att renovera grunden för den syriska härskande klassen. Efter år av stagnation bestämde sig Assad och hans närmaste män för att göda en ny klick privata affärsmän, uppmuntra dem att tillägna sig stora sjok av ekonomin och ge dem i uppdrag att sätta igång en karneval av kapitalackumulation. Medan skördarna förvittrade upplevde andra delar av Syrien fantastiska fastighetsbubblor, frihandelszoner öppnades, investeringar flödade in från gulfen och Iran, lyxbutiker och fashionabla kaféer öppnades i Damaskus och Aleppos innerstäder, den första bilfabriken byggdes, planer lades fram för att bygga om hela Homs centrum till en kopia av Dubai inklusive golfbanor och skyskrapor. En enda individ, Rami Makhlouf, ägare till mobiloperatören SyriaTel och de korrupta kapitalisternas konung, lär ha nästlat in sig i 60% av hela den syriska ekonomin.¹⁴ På landsbygden svarade regimen på torkan med en ny lag som gav jordägare rätten att fördriva arrendatorer. Subventioner på mat och bränsle avskaffades. Statligt ägd mark överfördes till privata intressen, vatten leddes om till törstiga bomullsplantager och andra affärsprojekt.¹⁵ I *Burning Country: Syrians in Revolution and War* fångar Robin Yassin-Kassab och Leila al-Shami scenen efter fyra års extrem torka: ”vattenbrist plågade även städerna – under de heta sommarmånaderna kom det ofta vatten ur kranen bara en gång i veckan i fattiga områden, medan de rikas trädgårdar förblev gröna och frodiga.”¹⁶

Sedan exploderade Syrien. Efter att ha börjat i Dera'a – den sydöstra utposten i landets jordbruksbälte – kom den syriska revolutionen, olikt mönstret i Egypten, Libyen, Bahrain och Jemen att ha sin bas utanför de stora städernas kärnor.¹⁷ De som först vågade demonstrera, skrek slagord mot Assad och krossade SyriaTels fönsterrutor bodde antingen i landsbygdsområden eller i de stadsdelar i städernas utkanter där stora mängder migranter slagit sig ner. När demonstrationerna övergick i inbördeskrig 2012 fann de beväpnade rebellerna störst stöd just i dessa stadsdelar, enligt ett geografiskt mönster som stått sig sedan dess (se exempelvis östra Ghouta och norra och östra Aleppo som när detta översätts är nära att falla helt till Assad). Ett år efter revolutionens utbrott summerade Suzanne Saleeby torkans kvardröjande effekter i en artikel i *Jadaliyya*: ”Under de senaste månaderna har syriska städer fungerat som knutpunkter när missnöjet från landsbygds-migranter och rättslösa stadsbor mötts och lett till ett allmänt ifrågasättande av maktens själva natur och fördelning.”¹⁸ I kombination med en serie andra gnistor antände klimatet stubinen.

Men för vissa aktivister och intellektuella är detta en oacceptabel tankegång. Francesca De Châtel har exempelvis argumenterat mot att ge klimatet någon roll i den syriska krisen. För att driva den ståndpunkten måste hon först sopa undan alla tecken på att torkan var exempellös och orsakad av fossilbränsleförbränning. I stället, hävdar hon, var den en helt normal händelse i ett land som

¹³ Se till exempel Kelley et al., 'Climate Change'.

¹⁴ Bassam Haddad, *Business Networks in Syria: The Political Economy of Authoritarian Resilience*, Stanford: Stanford University Press, 2012, till exempel s. 104; Shamel Azmeh, 'The Uprising of the Marginalized: A Socio-Economic Perspective of the Syrian Uprising', LSE Middle East Centre Paper Series, no. 6, 2014; Robin Yassin-Kassab och Leila Al-Shami, *Burning Country: Syrians in Revolution and War*, London: Pluto, 29–33.

¹⁵ Ababsa, 'The End of a World', s. 210–17.

¹⁶ Yassin-Kassab and Al-Shami, *Burning Country*, p 33.

¹⁷ Om torkan i Dera'a, se till exempel Caitlin E. Werrell, Francesco Femia och Troy Sternberg, 'Did We See it Coming?: State Fragility, Climate Vulnerability, and the Uprisings in Syria and Egypt', *SAIS Review of International Affairs* (2015): 35, s. 31.

¹⁸ Suzanne Saleeby, 'Sowing the Seeds of Dissent: Economic Grievances and the Syrian Social Contract's Unraveling', *Jadaliyya*, 16 februari 2012.

sedan länge vant sig vid torrt väder.¹⁹ Den globala uppvärmningen utgör inget allvarligt hot mot Syriens vattenresurser – all knapphet är regimens eget verk. Att skylla på fossila bränslen är att instämma i Assads egen propaganda. ”Klimatförändringarnas roll i förloppet är inte bara irrelevant; den är en skadlig distraktion” som bara underbygger regimens försök att ”skylla sina egna tillkortakommanden på externa faktorer”.²⁰ Det återstår att undersöka hur revolutionärerna på marken uppfattar situationen, men det är inte otänkbart att många av dem skulle instämma. Vi kämpar mot Assad och Makhlof, inte ExxonMobil eller kinesiskt kol!

Likafullt lider De Châtels argument av flera svagheter. För det första är det baserat på ett slags lokalt klimatförnekande som inte kan stå sig mot ett överväldigande berg av vetenskapliga bevis. För det andra: om vi ska följa principen att den globala uppvärmningen inte kan beskyllas för någon misär till vilken även provinsiella exploatörer och förtryckare gett avgörande bidrag, skulle den planetära elden – mer exakt de människor som tänt den och håller mer bränsle på den varje dag – gå fri från all skuld. För det tredje, och viktigast: klimatförändringarnas inverkan rentvår på intet sätt Assad. Om Syrien hade varit en perfekt demokrati där hushållen delade jämlikt på resurserna och vatten och mat omfördelades till de som led förluster skulle torkan ändå ha orsakat påfrestningar och kanske till och med hunger, *men den kunde omöjligen ha bidragit till en revolution*. Det kunde bara ske för att klimateffekten artikulerades genom den sociala formation över vilken Assad presiderade – eller, enklare uttryckt, torkan kunde bara tippa över människor i revolt i kraft av att vissa trädgårdar var perverst gröna och frodiga. Klimatförändringarna upphäver ingenting av regimens orättvisor: klimatförändringarna konstitueras som destabiliserande faktor *i relation till dem*.²¹

Levanten har bevittnat en liknande logik tidigare. I boken *The Climate of Rebellion in the Early Modern Ottoman Empire* berättar Sam White historien om hur det imperiet var nära att falla samman under tidigt 1600-tal, när en serie torrperioder – extraordinärt svåra och långvariga, fram tills dess – drabbade det som i dag är östra Turkiet och Syrien.²² Torkan var ett resultat inte av global uppvärmning, utan av global nedkyllning föranledd av den naturliga nedgång i solinstrålning som är känd som Lilla Istiden. Svinkalla vintrar slog ut de anatoliska och levantinska böndernas grödor och boskap – och hur reagerade sultanen? Med att ålägga större skattebördor på samma bönder och tvinga dem att leverera mer spannmål, får och andra livsmedel till imperiets huvudstad och arméer. Just i det ögonblick svälten spred sig på slätterna gick imperiet till offensiv för att avtvinga bönderna en större mer-produkt, och det var, betonar White, denna extra förbannelse som drev de hungriga bönderna till öppen revolt. Med början runt sekelskiftet

¹⁹ Francesca De Châtel, ‘The Role of Drought and Climate Change in the Syrian Uprising: Untangling the Triggers of the Revolution’, *Middle Eastern Studies* (2014), 50: 521–34.

²⁰ *Ibid.*, s. 532.

²¹ Ett annat försök att förminska torkans roll görs i Christiane J. Frölich, ‘Climate Migrants as Protestors? Dispelling Misconceptions about Global Environmental Change in Pre-Revolutionary Syria’, *Contemporary Levant* (2016): 1, 38–50. Hon har intervjuat människor från Dera’a som hävdar att flyktingarna från landsbygden som levde i lägren utanför staden inte var drivande i upprorets tidiga fas, att de saknade de nödvändiga sociala nätverk för en sedan våghalsig uppgift och att de omöjligt kunnat leda attacken mot regimen. Detta försök till motbevis mot den hävdade länken vilar på en extremt smal bevisföring. Den behandlar bara Dera’a, och bara direkta revolutionära aktiviteter bland migranterna som sökt skydd där, utan att ta hänsyn till de bredare effekterna av torkan – vilket inkluderar stigande matpriser och vattenbrist – eller mängden av bevis på att den revolutionära processen i stort spreds från områden där den typen av effekter var mest kännbara (vilket inte nödvändigtvis innebär att man påstår att klimatflyktingar organiserade revolutionen: väldigt få, om ens någon, påstår det).

²² Sam White, *The Climate of Rebellion in the Early Modern Ottoman Empire*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011. För en världsomspännande beskrivning av ämnet (där behandlingen av den ottomanska krisen naturligtvis är mer översiktlig i jämförelse med White’s), se Geoffrey Parker, *Global Crisis: War, Climate Change and Catastrophe in the Seventeenth Century*, New Haven: Yale University Press, 2013.

attackerade de skatteindrivare, plundrade förråd och formade militära enheter som efterhand smälte samman till Celali-revoltens förenade arméer, som vid upprorets höjdpunkt kontrollerade territorier från Ankara till Aleppo. Sultanen besegrade till sist Celalirebellerna, men en cykel av torka > högre skatter > uppror > underskott i leveranserna till imperiets centrum > ännu högre skatter fortsatte att rulla genom 1600-talets ottomanska kärnområden. År 1648 mördades sultanen och hans avskydda storvesir i en sällsynt resning i hjärtat av Istanbul, vars kroniska problem med matförsörjning, sanitet och låga löner hade förvärrats av ett enormt inflöde av flyktingar från den ödelagda landsbygden: ”när folket såg att sultanens favoriter fortfarande hade vatten medan moskéerna och fontänerna torkade ut, reste de sig och störtade storvesiren”.²³

Klimatchock

Vi kan således framkasta en första hypotes för en marxistisk teori om klimatorsakad social konfrontation. ”Den specifika ekonomiska form, i vilken de direkta producenternas merarbete pumpas ut, bestämmer hur den relation mellan herre och dräng är som växer fram direkt ur själva produktionen”, skriver Marx i tredje bandet av *Kapitalet*.²⁴ Om nu de direkta producenterna upplever en klimatchock som reducerar deras förmåga att reproducera sig själva, och om pumpen fortsätter att operera och kanske till och med accelererar, är chansen stor att de förra reser sig. Om de inte kan beordra molnen att öppna sig kan de åtminstone slå sönder den pump som tar ifrån dem det lilla de har kvar. Det är genom sådana relationer av dominans och trälldom som klimatförändringarnas effekter artikuleras. I fallet med det ottomanska imperiet följde de en axel av skatter som pressades ut ur bönderna och in till huvudstaden, och chocken var av fullständigt naturlig karaktär. Vad kan vi vänta oss i en kapitalistisk värld som snabbt värms upp till följd av fossilbränsleförbränning? Nu förefaller den centrala pumpen vara utvinningen av mervärde från produktivt arbete. Känns chocken i botten här också?

Det finns indikationer på att en ny stridsfråga i kampen mellan arbete och kapital är under uppsegling. I rapporten *Climate Change and Labour: Impacts of Heat in the Workplace* riktar ett antal fackföreningsfederationer och FN-institutioner strålkastarljuset på vad som kan vara den mest universella och förbisedda erfarenheten av den globala uppvärmningen: det blir varmare på jobbet.²⁵ Kropparbete gör kroppen varm. Om det äger rum under solen eller i byggnader utan avancerade system för ventilation och air-condition gör abnormt höga temperaturer att svetten flödar och krafterna sviktar, tills arbetaren drabbas av utmattning, värmeslag eller än värre. Det här kommer inte att vara en plåga för den genomsnittliga programvaruutvecklaren eller finansrådgivaren. Men för människor som plockar grönsaker, bygger skyskrapor, asfalterar vägar, kör bussar, syr kläder i dåligt ventilerade fabriker eller lagar bilar i slumverkstäder är det redan tryckande, och merparten av exceptionellt varma arbetsdagar är nu ett resultat av den underliggande temperaturhöjningen. Med varje ytterligare höjning av genomsnittstemperaturen kommer värmeförhållandena på miljoner arbetsplatser att förvärras, i synnerhet i de tropiska och subtropiska regioner där majoriteten av den arbetande befolkningen – omkring fyra miljarder människor – lever sina liv. För varje grad kommer en större andel av produktionen att falla bort, vid fyra grader kanske en tredjedel eller mer: i sådan hetta kan arbetarna helt enkelt inte hålla uppe takten. Eller kan de det? Här är en källa till oräkneliga strider, eftersom arbetarna kommer att tvingas sakta ned och ta långa pauser, medan kapitalisterna och deras företrädare – om deras

²³ White, *Climate of Rebellion*, s. 242. Vid den här specifika incidenten hade vattenbristen förstärkts av en jordbävning.

²⁴ Karl Marx, *Kapitalet, Tredje boken*, 2:a uppl. 1978, s. 701.

²⁵ Matthew McKinnon, Elise Buckle, Kamal Gueye et al., *Climate Change and Labour: Impacts of Heat in the Workplace*, UNDP, ILO, WTO, UNI, ITYUC med flera, 29 april 2016, tillgänglig på www.ilo.org

samlade historia är något att gå efter – kommer att kräva att produktionen upprätthålls (och helst ökar). I en varmare kapitalistisk värld kan pumpen driva fram samma mängd mervärde enbart genom att pressa ut de sista svettdropparna, men överskrids vissa trösklar, varierande och bestämda av lokala förhållanden på olika platser, kan det bli ohållbart.

Ackumulation

Arbetarrevolution för att få vilopaus i skuggan? Troligen inte. Om konflikten mellan torkans offer och den omätliga sultanen i ottomanska riket var raklinjig ser det tjugoförsta århundradets motsvarigheter ut att bli mer komplexa. Utvinningen av mervärde må alltså vara den centrala pumpen, men klimatförändringarnas mest explosiva effekter kommer knappast att fortplantas i en rak linje längs dess axel. Om det kapitalistiska produktionssättet har någon övergripande logik genom vilken stigande temperaturer artikuleras är det nog snarare ojämn och kombinerad utveckling.²⁶ Kapitalet expanderar genom att dra in andra relationer i sitt kretslopp; medan det ackumuleras åtnjuter de människor som sitter fast i externa, men av systemet beroende relationer – tänk på herdar i nordöstra Syrien – få fördelar och når kanske inte ens nära en anställning som lönearbetare. Somliga samlar resurser på hög, medan andra, som står utanför pumpen men inne i kretsloppet, kämpar för att ens få chansen att producera dem. Om en katastrof faller ned på ett sådant samhälle – djupt splittrat och djupt integrerat – är risken att det faller sönder längs sprickorna. Den syriska revolutionen kan mycket väl ha varit ett förbud i detta avseende.

Hotmultiplikator

Ojämn och kombinerad utveckling plus katastrof var också händelsevis den ekvation som utlöste ryska revolutionen. Katastrofen i fråga var naturligtvis första världskriget, som fick hela matförsörjningssystemet i Tsarrysland att bryta samman. Det hela blev inte bättre av att kraftiga översvämningar tidigt under 1917 spolade bort vägar och järnvägar och skar av handelsrutterna.²⁷ Den åttonde mars – historien är välkänd men kastar nu ett nytt ljus över framtiden – gick Petrograds kvinnoarbetare i strejk och marscherade genom gatorna med kravet att få bröd från en *duma* som inte förmådde leverera ens en smula. Snart krävde de tsarens fall. Krisen tog en ny vändning nedåt i augusti 1917, när spannmålspriserna plötsligt fördubblades och Petrograd stod inför utmaningen att överleva utan mjöl. ”Svält, verklig svält”, beskrev en regeringstjänsteman situationen, ”har kopplat greppet om en serie städer och provinser – nödlägen som visar sig i en absolut brist på näringsämnen som redan förorsakar död.”²⁸ Det var i detta ögonblick som Lenin skrev det som måste ses som 1917 års nyckeltext, ”Den hotande katastrofen och hur den bör bekämpas”, där han argumenterade för att endast en andra revolution kunde avvärja landsomfattande svält. I den interna och utåtriktade agitationen var detta ett återkommande argument för oktober:

Det finns inte och *kan inte* finnas någon annan räddning undan svälten än böndernas uppror mot godsägarna på landet och arbetarnas seger över kapitalisterna i städerna... Dröjsmål med upproret är detsamma som döden, så måste man svara den som har det sorgliga ”modet” att se hur förfallet växer och hur svälten närmar sig och att *avråda* arbetarna från upproret.²⁹

Pentagon talar om klimatförändringarna som en ”hotmultiplikator”. Lenin talade om sin tids

²⁶ För ett försök till vidare begreppsutveckling av hur klimatförändringar artikuleras genom ojämn och kombinerad utveckling, se Andreas Malm, ‘Tahrir Submerged? Five Theses on Revolution in the Era of Climate Change’, *Capitalism Nature Socialism* (2014), 25: 28–44.

²⁷ Lars T. Lih, *Bread and Authority in Russia, 1914–1921*, Berkeley: University of California Press, 65–67

²⁸ N. Dolinsky quoted in *ibid.*, s. 111

²⁹ V. I. Lenin, Lenin, *Valda verk i tio band*, bd 7, ”Brev till kamrater”, s. 320.

katastrof som en ”maktiga pådrivare” som driver alla motsättningar till sin spets, ”framkallar ekonomiska och politiska, nationella och internationella världskriser av enastående styrka” pressar nationerna ”till avgrundens rand.”³⁰ Hans djärva satsning var förstås att utnyttja de tillfällena som därmed öppnades upp. Det minskade inte hans fiendlighet till själva kriget – det hade inga mer obevekliga fiender än bolsjevikerna – men han såg i all dess misär det starkaste skälet att ta makten, och ingen annan faktor var lika effektiv i att samla arbetarna bakom bolsjevikpartiet. Klimatförändringarna kommer sannolikt att vara det tjugoförsta århundradets accelerator, som påskyndar och fördjupar senkapitalismens motsättningar – först och främst: den ständigt vidgade klyftan mellan de rikas frodiga trädgårdar och de egendomslösas osäkra tillvaro – och framkalla den ena lokala katastrofen efter den andra. Vad bör revolutionärer göra när de inträffar i deras hemtrakter? Ta tillfället i akt att störta så många exploatörer och förtryckare de kommer åt. Men det säger sig självt att det inte finns några garantier för ett lyckligt slut.

2) Kontrarevolution och kaos som symptom

Akut brist på mat och vatten kan mycket väl bli några av den globala uppvärmningens mest påtagliga effekter. Under upptakten till de tunisiska och egyptiska revolutionerna intensifierade stigande matpriser – delvis orsakade av extrema väderhändelser – de latenta spänningarna, och Mellanöstern, som hittills varit detta sekels hetaste revolutionära kittel, kan vänta sig mer i den vägen. Ingen annan region har samma benägenhet att hamna i vattenbrist, och ingen är lika känslig för felslagna skördar i avlägsna kornbodar som driver upp priserna på de importvaror som håller befolkningen vid liv.³¹ Utbudschocken på livsmedel i det revolutionära Ryssland härstammade från det första världskrigets blockader och krav och spreds sedan över det enorma territoriet. För bolsjevikerna var det mer en förbannelse än en välsignelse. I sin anmärkningsvärda studie *Bread and Authority in Russia, 1914-1921* visar Lars T. Lih hur matbristen inte bara drev dem till makten, utan också bidrog till att de utvecklade de auktoritära tendenser som senare skulle sluka dem.

Sådana tendenser verkade långt före oktober. Tsarens egen statsapparat tog de första stegen mot ”matförsörjningsdiktatur”, under vilken staten tillämpade direkt tvång för att få fram mat till svältande medborgare. ”Mat-försörjningsfrågan har svalt alla andra frågor”, noterade en regeringstjänsteman hösten 1916, och ”i takt med att den ekonomiska anarkin har spridit sig har statens principer trängt djupare in i landets produktiva existens.”³² Den provisoriska regeringen fortsatte på samma bana – alla politiska riktningar utom anarkisterna var överens om nödvändigheten av strikt centraliserad kontroll för att säkra spannmållstillgången – men visade sig oförmögen uppgiften. Det enda parti som hade styrka och disciplin nog att återskapa centrum och tygla de centrifugala krafterna var bolsjevikpartiet. Men för att lyckas var de tvungna att skaka av sig sina ideologiska tvivel om staten och dra maximal nytta av de skelett som återstod från tsarens byråkrati. Problemet var att de lovat ”all makt till sovjeterna.” I enlighet med en logik som Lih rekonstruerar i plågsam detalj hade genuint självstyrande sovjetar – och kommuner och fabrikskommittéer – sina egna medlemmars intressen närmast hjärtat: på landsbygden undanhöll de spannmål från städerna; från städerna skickade de ut volontärer för att samla in allt de kunde komma åt på landet och ta hem det till medlemmarnas familjer. Det experiment i direkt demokrati som bolsjevikerna hade gjort så mycket för att underblåsa fördjupade kaoset i matförsörj-

³⁰ V.I. Lenin, *Valda verk...*, bd 6, ”Brev från fjärran” (1:a och 3:e brevet), s. 247 resp. och 278.

³¹ Cristopher Bren d’Amour, Leonie Wenz, Matthias Kalkul et al., ‘Teleconnected Food Supply Shocks’, *Environmental Research Letters* (2016), 11: 035007. Om matens roll för den Egyptiska revolution, se Malm, ‘Tahrir Submerged?’ och de referenser som anges där.

³² Anonym tjänsteman citerad i Lih, *Bread and Authority*, s. 32.

ningen – den primära pest som de lovat utrota. Inlåsta i denna motsättning valde bolsjevikerna att underordna sovjeterna under partiet, avrätta misstänkta hamstrare, stationera agenter i byarna för att övervaka bönderna: sätta hela det byråkratiska tåget i rörelse.

Men det valet – och detta är Lihs främsta poäng – tvingades på bolsjevikerna. De nödsituationer som förvärrades först av inbördeskriget och sedan av torka tycktes inte medge någon annan lösning än matförsörjningsdiktatur, och merparten av ryssar resignerade till slut inför det ödet: de föredrog viss stabilitet och mat på bordet framför revolutionsårens ändlösa misär och osäkerhet. Här såddes fröna till stalinistisk kontrarevolution. Paradoxalt nog vattnades de, enligt Lihs analys, av en remarkabel bedrift: just för att de var så skoningslösa och konsekventa i sin centralisering av matförsörjningssystemet lyckades verkligen bolsjevikerna undvika det hotande totala sammanbrottet. I en formulering med ny innebörd summerar Lih den unga statens karaktär: ”en Noa som i all hast byggde en liten ark för att hålla den omedelbart förestående katastrofen stängin”.³³

Om nu många fler katastrofer är omedelbart förestående, och om de kan utlösa revolutioner, kan de då också framkalla kontrarevolutioner i form av brutala statsmakter och uppsvällda byråkratier som är – eller påstår sig vara – oundgängliga för att begränsa nöden? Det är naturligtvis för tidigt att säga något säkert om det. Men en antydning om ett sådant scenario kan inhämtas från den militärkupp som avslutade den egyptiska revolutionen. Under Morsiregimens sista dagar underblåste och framkallade ”den djupa staten” aktivt omfattande brist på mat och bränsle och rullande elavbrott som underminerade stödet för den folkvalde presidenten och drev miljoner att demonstrera mot honom.³⁴ Efter kuppen den 3 juli 2013 försvann all sådan brist mirakulöst över en natt. Sisis junta tog åt sig äran och vann både magar och hjärtan. Episoden har uppenbarligen ingen som helst koppling till klimatförändringarna, men den pekar mot en politisk logik som möjligen

³³ Ibid., s. 266.

³⁴ Se till exempel. Ben Hubbard and David D. Kirkpatrick, ‘Sudden Improvements in Egypt Suggest a Campaign to Undermine Morsi’, *New York Times*, 10 juli 2013.

kan dyka upp igen när deras effekter biter hårdare; en stark ledare poserar som den enda garantin för ett minimum av stabil försörjning och monopoliserar makten. Ett sådant scenario måste inte nödvändigtvis vänta på en revolution, det kan stimuleras av knappetskriser som sådana.

Ekofascism

Den större fara som lurar här kan kallas ekologisk fascism. Den har än så länge få öppna anhängare, men de finns. I *The Climate Challenge and the Failure of Democracy* förkastar de australiska forskarna David Shearman och Joseph Wayne Smith den marxistiska tesen att kapitalismen är källan till den globala uppvärmningen och lägger i stället all skuld på demokratin. Nu är det hög tid att inse att ”frihet inte är det mest fundamentala värdet utan bara ett bland många andra. Överlevnad är i våra ögon ett mycket mer grundläggande värde.”³⁵ När klimatförändringarna placerar mänsklighetens överlevnad i vågskålen måste denna art återupptäcka sin egen sanna natur: strikt hierarki. ”Den mänskliga hjärnan är skapad för auktoritära system, för dominans och underordning” (bevisen kan, enligt de båda författarna, beskådas i aphjärnan).³⁶ Mer exakt förespråkar Shearman och Smith en fusion mellan feodalism och enpartistat – men utan planekonomi – under ledning av ”en altruistisk, kapabel, auktoritär ledare med drillade personliga förmågor och vetenskapligt kunnande”, uppbackad av en klass av ”filosofkungar eller ekoeliter” som tränats sedan barnsben – ”som i Sparta” – till att dirigera världen genom hettan.³⁷ (Vi får också veta att kvinnors hjärnor är skapade för barnomsorg, att ”svarta rapsånger” som uttrycker ”begäret att få mördra vita” bör förbjudas och att islam har avfyrat en demografisk torped mot västvärlden.)³⁸ Sådan galenskap har ännu inte fått mycket genomslag. Men när överlevnad verkligen hänger i vågskålen kan man inte utesluta scenarier där sådana mönster vinner i kraft. Redan nu har klimatförändringarna förflyttat vansinniga idéer från tidigare försmådda vildhjärnor in mot mitten; bevittna diskussionen om geoengineering.

Om ekologisk fascism kan tänkas bli en ideologisk trend i en mycket het framtid är en annan möjlighet nihilistiskt, opportunistiskt, rentav rasistiskt våld. I den ottomanska torkan höjde Celali-rebellerna inget banér för någon särskild politisk eller religiös övertygelse. De bara plundrade sig fram genom ödemarken. Ett av deras starkaste fästen var staden Raqqa: den senaste torkans epicentrum, huvudstaden i Daeshs fejk-kalifat.³⁹ Sam White beskriver hur torrperioderna underblåste fundamentalistiska förkunnelser i imperiets olika religioner. I de ändlösa brödköerna i det revolutionära Ryssland spreds rykten om att judar lagrade och spekulerade i spannmål; steget från det stängda bageriet till pogromen var aldrig långt.⁴⁰ 1917 uppfattade Lenin en ”förtvivlad stämning bland de breda massorna” och förutspådde att ”de svältande kommer ’att slå allting i kras, att krossa allt även anarkistiskt’, om inte bolsjevikerna förmår leda dem i den avgörande striden.”⁴¹ De antisemitiska Svarta hundradena väntade på att ryssarna skulle sluta upp bakom dem, och Lenin såg objektiva krafter som verkade till deras fördel. ”Kan man tänka sig det kapitalistiska samhället inför kraschen utan förtvivlan bland de förtryckta massorna? Och *måste* inte förtvivlan hos massorna, bland vilka det råder inte så litet okunnighet, komma till

³⁵ David Shearman and Joseph Wayne Smith, *The Climate Change Challenge and the Failure of Democracy*, Westport: Praeger, 2007, s. 133

³⁶ Ibid., s. 130.

³⁷ Citat från s. 13, 141, 134

³⁸ Ibid., s. 111.

³⁹ Om Celali-rebellerna och andra upprorsgrupper i Raqqa, se White, *Climate of Rebellion*, till exempel 179, 234, 237, 244; om fundamentalism, s. 215.

⁴⁰ Lih, *Bread and Authority*, s. 37, 75, 98, 169.

⁴¹ Lenin, *Valda verk* bd 7, ”Brev till kamrater”, s. 323-4. Kursivering i originalet

uttryck i ökad konsumtion av all slags gift?”⁴²

Celali, Daesh, Svarta hundraden: Christian Parenti har skisserat en liknande prognos i sin *Tropic of Chaos: Climate Change and the New Geography of Violence*. ”Trasiga samhällen, lika väl som trasiga individer, reagerar ofta irrationellt, kortsiktigt och självdestruktivt på nya kriser”, och samhällena i vår värld – i synnerhet de som härjats av kolonialism, upprorsbekämpning, krig mot terrorn, nyliberal strukturanpassning – är synnerligen trasiga.⁴³ Vi kan vänta oss en ”glidning mot entropi och kaos”, ”etniska konflikter, stråtröveri”, den moderna statens upplösning – vilket mycket väl kan flippa över i en slags motsats: ett grön-brunt Sparta. Vad ska man förvänta sig från de som kan isolera sig mot hettan med alla upptänkliga air-condition-system? Parenti ser framför sig ”den beväpnade livbåtens politik” eller ”klimatfascism” som den mest sannolika strategin för att skydda deras materiella intressen och hålla den härskande klassens nuvarande kurs fast. Redan nu hålls offren ute med murar, drönare och flyktingförvar.⁴⁴ En folkmordsexpert har nyligen gått ett steg längre och varnat för att det förväntade nordliga flödet av klimatflyktingar kan återuppliva ”folkmordsimpulsen”, ett scenario vars sannolikhetshalt möjligen förhöjs av den omständigheten att några av de största flödena troligen kommer att inbegripa människor från länder med muslimsk majoritet, i rörelse mot en europeisk kontinent vars hjärta är inflammerat av islamofobi.⁴⁵ Det skulle kunna bli en annan typ av artikulering. Men som sådan skulle den vara resultatet av relationer som formas genom kamp. Revolutionärer i en varmare värld måste då vara minst lika mycket vaksamma, militanta antifascister. Kanske lever vi inte efter utan i början på ytterligheternas tidsålder.

3) Revolution för att behandla symptomen

Två konfigurationer så här långt, således, även om gränsen mellan dem är svår att dra: revolution och/eller kontrarevolution/kaos som *symptom* på klimatförändringar. Vi kan låna från meteorologin för att begripliggöra dynamiken. Klimatforskare talar ofta om hur stigande temperaturer ”laddar tärningen” till fördel för extrema väderhändelser, som när en spelare manipulerar en tärning för att få fler sexor. En superstorm kunde ha inträffat även på 1700-talet, men all koldioxid som ackumulerats i atmosfären sedan dess har fyllt vädersystemen med material – höga och varma havsytter, exempelvis – som gör en dödlig orkan betydligt mer sannolik. Den typ av extrema sociala händelser som vi har spekulerat om här kan uppenbarligen ske utan antropogena klimatförändringar, men denna nya megavikt inuti alla planetära tärningar driver händelserna i extrem riktning. Om detta låter orimligt extremt, läs valfri klimatvetenskaplig tidskrift.

I januari 2016 var den genomsnittliga temperaturen 1.15°C högre än 1951-80. Det var ett rekordhopp som omedelbart överträffades av februari, som nådde 1.35°C.⁴⁶ Då stod planeten på tröskeln till den uppvärmning med 1.5°C ovan förindustriella nivåer som världssamfundet vid COP21 i Paris i december 2015 identifierade som gränsen för vad som bör tålas. Varje månad inkommer nya rapporter från klimatvetenskapen om hur mycket fortare den globala uppvärmningen går än vad forskarna tidigare trott; om den fortsätter som nu lär den mänskliga civilisa-

⁴² Ibid., s. 325. Kursivering i originalet.

⁴³ Christian Parenti, *Tropic of Chaos: Climate Change and the New Geography of Violence*, New York: Nation Books, 2011, s. 8.

⁴⁴ Ibid., s. 11; till exempel s. 20, 183, 209, 214–15.

⁴⁵ Alex Alvarez, ‘Borderlands, Climate Change, and the Genocidal Impulse’, *Genocide Studies International* (2016), 10, p. 30). Cf. e.g. Rafael Reuveny, ‘Climate Change-induced Migration and Violent Conflict’, *Political Geography* (2007), 26: 656–73.

⁴⁶ Damian Carrington and Michael Slezak, ‘February Breaks Global Temperature by “Shocking” Amount’, *The Guardian*, 14 mars 2016.

tionens materiella grundvalar falla samman.⁴⁷ Den som tror att det kan ske utan politiska ytterligheter måste anföra bevis antingen för mänsklighetens enastående stoicism eller för dess totala frikoppling från vad som pågår i ekosystemen. Hur ett sådant argument än skulle se ut så skulle det knappast vara materialistiskt.

Men möjligheten finns att skydda sig mot vissa konsekvenser. Begrunda fallet Syrien. Den mesta odlingen i landet vilar fortfarande på översvänningsbevattning – bönder öppnar kanaler och spolar vatten genom sina fält – vilket må ha varit adekvat i äldre tider, men inte i denna torra epok.⁴⁸ En övergång till förhållandevis avancerade sprinklersystem är av nöden för att dra maximal nytta av varje liten värdefull droppe. En stat som värnar om fattiga bönders behov och är villig att förse dem med grundläggande produktiv-krafter skulle kunna slå slag i saken. Assad-regimen har i stället bedrivit en vattenpolitik som torkat ut landet än mer. I Egypten trycker det stigande Medelhavet saltvatten allt djupare in i Nildeltats mjuka, leriga jord. För att skydda sina grödor från saltet försöker bönderna ”höja” sina fält genom att hålla ut enorma mängder sand och gödningsmedel, men endast de rikaste bönderna har råd med sådana anpassningsmetoder.⁴⁹ Längs kustlinjen växer stormarna i frekvens och styrka, men havsmurar och andra buffertar byggs främst framför semesterorter, medan fiskare och bönder lämnas utan skydd.⁵⁰ Den egyptiska revolutionen var ett tillfälle för att fylla sådana sprickor och påbörja utvecklingen mot allomfattande, folklig anpassning till det förändrade klimatet. Det skulle vara en underdrift att säga att det ett tillfälle som gick förlorat.

Här kan vi följaktligen ana konturerna av en tredje hypotetisk konfiguration: revolution för att *behandla* den globala uppvärmningens symptom. De syriska och egyptiska fallen är inga undantag. Översikter har visat att de flesta anpassningsprojekt världen runt förvrids och saboteras av kapitalackumulationens dagliga processer – inhägnader, privatiseringar, planering för fastighetspekulation, koncentration av resurser – som lämnar de mest sårbara utan sköldar.⁵¹ Men ”i revolutionstider utvidgas gränserna för det möjliga tusenfalt”, för att tala med Lenin.⁵² Om sociala relationer står i vägen för effektiv anpassning till förmån för fattiga bör de kastas över ända. Det är ytterligare ett skäl att ta varje tillfälle som katastrofer öppnar upp. Till skillnad från de tidigare två konfigurationerna skulle denna förutsätta revolutionärer som agerar *medvetet* mot klimatförändringarnas effekter på den terräng där de kan utöva inflytande. Men det inflytandet kommer till sin natur att vara lokalt begränsat.

4) Revolution mot orsakerna

Anpassning till tre, fyra, fem grader är dömt att vara ett fåfängt företag. Hur effektiva sprinklers syriska bönder än installerar kräver bevattning just vatten. Inga murar kan skydda Nildeltat från havets underjordiska infiltration. Ingen kan bedriva något som helst kroppsarbete när temperaturerna sätter sig ovan en viss nivå, och så vidare: men de fossila bränslena kan stanna i marken.

⁴⁷ Se vidare: Joeri Rogelj, Gunnar Luderer, Robert C. Pietzcker et al., ‘Energy System Transformations for Limiting End-of-Century Warming to Below 1.5°C’, *Nature Climate Change* (2015), 5: 519–27.

⁴⁸ Glick, ‘Water, Drought’, s. 334

⁴⁹ Andreas Malm och Shora Esmailian, ‘Ways In and Out of Vulnerability to Climate Change: Abandoning the Mubarak Project in the Northern Nile Delta, Egypt’, *Antipode* (2013), 45: 474–92.

⁵⁰ Andreas Malm och Shora Esmailian, ‘Doubly Dispossessed by Accumulation: Egyptian Fishing Communities between Enclosed Lakes and a Rising Sea’, *Review of African Political Economy* (2012), 39: 408–26; Andreas Malm, ‘Sea Wall Politics: Uneven and Combined Protection of the Nile Delta Coastline in the Face of Sea Level Rise’, *Critical Sociology* (2013), 39: 803–32

⁵¹ Benjamin K. Sovacool, Björn-Ola Linnér och Michael E. Goodsite, ‘The Political Economy of Climate Adaptation’, *Nature Climate Change* (2015), 5: 616–18.

⁵² Lenin, *Valda verk* bd 6, ”Brev från fjärran” (3:e brevet), s. 271.

Utsläppen kan klippas till noll. ”Alla säger detta. Alla erkänner detta. För alla står det fast”, och detta är det tyngsta skälet för den mest akuta formen av revolution – den som, i fullt medvetande om problemet, går till roten med det fossila kapitalet, precis som Lenin formulerade uppgiften att ”att omedelbart göra slut på kriget. Men för att göra slut på detta krig, som är fast förknippat med det nuvarande kapitalistiska systemet, är det – såsom står klart för var och en – nödvändigt att nedkämpa kapitalet självt.”⁵³ Detta är tiden för att läsa 1917 års Lenin på nytt och tillvarata den förnuftiga kärnan i det bolsjevikiska projektet:

... med detta exempel kan vi, tror jag, åskådligast jämföra de reaktionärt byråkratiska metoderna i kampen mot katastrofen, vilka strävar efter att begränsa förändringarna till ett minimum, med de revolutionärt demokratiska metoderna, vilka för att göra skäl för namnet måste ställa sig den direkta uppgiften att tvångsmässigt bryta med det gamla, som levt ut sin tid, och i görligaste mån påskynda rörelsen framåt...

Tidsbristen är den avgörande dimensionen.⁵⁴ Den sölande borgarklassen ”som alltid låter sig ledas av regeln *’après nous le déluge’*” – efter oss syndafloden.⁵⁵ Åtgärder som kan rädda miljoner eller till och med miljarder liv skulle kunna införas, om bara de blockerande intressena röjdes bort. ”[D]et finns metoder för att bekämpa katastrofen och hungern, kampåtgärderna är fullt klara och enkla, fullt genomförbara, fullt inom räckhåll för folkets krafter”.⁵⁶ Vi kan börja med att uppdatera *Kommunistiska manifestet* och lista tio sådana åtgärder:

- 1) Implementera ett totalt moratorium för alla nya anläggningar för att utvinna kol, olja eller naturgas.
- 2) Stäng alla kraftverk som drivs på sådana bränslen.
- 3) Generera 100 procent av elektriciteten från icke-fossila källor, i första hand vind och sol.
- 4) Avbryt utbyggnaden av infrastruktur för resor till havs, i luften och på väg; konvertera väg- och havstrafik till el- och vinddrift; ransonera återstående flygresor för att garantera rättvis fördelning tills alla fossildrivna flygresor kan ersättas med andra transportmedel.
- 5) Bygg ut kollektivtrafik på alla nivåer, från bussar och tunnelbanor till interkontinentala höghastighetståg.
- 6) Begränsa mattransporter med flyg och båt och styr efterfrågan mot lokala källor.
- 7) Avbryt skövling av tropiska skogar och initiera massiva program för åter-förskogning.
- 8) Renovera gamla byggnader med ny isolering och kräv att alla nya hus som byggs kan producera egen energi.
- 9) Avveckla köttindustrin och förflytta mänskliga proteinbehov till vegetabiliska källor.
- 10) Håll in offentliga investeringar i utvecklandet och spridningen av de mest effektiva och hållbara teknologierna för förnybar energi och koldioxidbindning för att få ned koldioxidhalten.⁵⁷

Det skulle vara en början – inget mer – men det skulle antagligen uppgå till en revolution, inte bara i produktivkrafterna utan också i de sociala relationer med vilka de är så tätt samman-

⁵³ Lenin, *Valda verk* bd 7, ”Den hotande katastrofen och hur den bör bekämpas” och ”Sammanträde med Petrograds arbetar- och soldatdeputerade sovjet den 25 oktober (7 november) 1917”, s. 164 resp 349.

⁵⁴ Ibid, s. 187.

⁵⁵ Ibid., s. 197.

⁵⁶ Ibid., s. 165.

⁵⁷ Den här listan är inspirerad av ett inlägg från Michael Northcott, professor i teologi och etik vid the University of Edinburgh, på diskussionsforat goengineering list serve den 17 april 2016.

tvinnade. Exakt hur hårt fenomenet koldioxidutsläpp är bundet till klassamhället har nyligen visats av två slående rapporter. En tiondel av den mänskliga arten ansvarar för hälften av alla nuvarande utsläpp från konsumtion, hälften av arten för en tiondel. Koldioxid-avtrycket från den rikaste procenten av jordens befolkning är 175 gånger större än det från de fattigaste 10 procenten; utsläppen från den rikaste procenten av amerikanerna, luxemburgarna och saudiaraberna är två tusen gånger större än de från de fattigaste honduranerna, moçambikierna eller rwandierna. Andelarna av all CO₂ som släppts ut sedan 1820 är lika snett fördelade.⁵⁸ Ekologiskt klasshat är sannerligen legitimt, och då har vi ändå inte nämnt fossilkapitalets hårda kärna, världens alla Rex Tillersons, miljardärerna som simmar i pengar från fossila bränslen som tagits upp för förbränning.⁵⁹ Ha inga illusioner: en revolution av det här slaget skulle ha sin beskärda del av fiender.

Revolutionens subjekt

Vem ska genomföra den? Var finns klimatrevolutionens svar på Petrograds metallarbetare och Kronstadts matrosar? Se på det land som toppar en färsk mätning av de länder där människor oroar sig mest för den globala uppvärmningen: Burkina Faso, i detta nu sönderrivet av uteblivna regn och förstärkta sandstormar, likaledes högst upp på listan över afrikanska nationer som lider av exceptionellt varma arbetsdagar.⁶⁰ Kan en bonde från Burkina Faso storma fossilkapitalets vinterpalats – kan hon ens få syn på dem under sin livstid, eller är Exxon-Mobils högkvarter i Texas och de glittrande tornen i Dubai för långt bortom hennes räckhåll, för att inte tala om hennes och hennes likars kapacitet för revolutionär aktion? Det skulle antagligen vara lika lätt att vinna masstöd för ovanstående tiopunktsprogram i Burkina Faso som det skulle vara svårt att driva igenom det därifrån.

Just de avgrunds djupa klyftorna inom arten – i trots mot allt tal om ”antropocen”, om mänskligheten i allmänhet som ansvarig, om ”oss alla” som fienden – kan visa sig vara det största hindret mot att angripa katastrofens drivkrafter: offren för det systematiska våld som kallas fossilbränsleförbränning befinner sig kanske helt enkelt *alltför långt bort* från förövarna för att kunna störta dem. Revolutioner-som-symptom tar sikte på exploatörer och förtryckare i den omedelbara omgivningen och är således inte svåra att föreställa sig när vissa liv blir outhärdliga, men revolutioner-mot-orsakerna måste, om de ska sjösättas av de direkt berörda klasserna, färdas över klotet. Det förefaller således mer troligt att uppror väljer näraliggande Makhloufs snarare än avlägsna Tillersons som måltavlor. Annorlunda uttryckt förefaller det otroligt att klimatets motsvarighet till ett fackföreringsmedvetande – en förutsättning för varje oktoberstöt – skulle kunna uppstå spontant. Det är annorlunda med exempelvis oljeborring eller bygget av en pipeline – när ett företag invaderar ett folks hemland är antagonismen naken och uppenbar och motståndet infinner sig lätt – men den globala uppvärmningen som sådan kan slakta miljoner inifrån ett palats som aldrig visar sig i synfältet och följaktligen är svårt att inta.

Detta tycks vara det grundläggande strategiska dilemmat för all kamp mot klimatförändringarna. Den mest lovande visionen för att ta sig ur det har formulerats – om än inte i sådana termer – av Naomi Klein i *Det här förändrar allt: Kapitalismen kontra klimatet*. Hon tjuvkopplar distans-

⁵⁸ Lucas Chancel och Thomas Piketty, *Carbon and Inequality: From Kyoto to Paris*, Paris School of Economics, 3 november 2015; Oxfam, ‘Extreme Carbon Inequality’, Oxfam Media Briefing, 2 december 2015.

⁵⁹ För utförligare resonemang kring kategorin fossilkapital, se Andreas Malm, *Fossil Capital: The Rise of Steam Power and the Roots of Global Warming*, London: Verso, 2016.

⁶⁰ Ami Sedghi, ‘Climate Change Seen as Greatest Threat by Global Population’, *The Guardian*, 17 juli 2015; Laetitia van Eeckhout, ‘Winds of Climate Change Blast Farmers’ Hopes of Sustaining A Livelihood in Burkina Faso’, *The Guardian*, 7 juli 2015.

problemet och argumenterar för att eftersom dagens kapitalism är så indränkt i fossila bränslen så bedriver vem som helst som ingår i en social rörelse under dess styre en objektiv kamp mot den globala uppvärmningen, vare sig hon eller han bryr sig om den eller lider av dess följder. Brasilianare som protesterar mot höjda busspriser och kräver gratis kollektivtrafik är bara några ord från att resa krav nummer fem i listan ovan, medan Ogonifolkets aktivister som sparkar ut Shell kämpar för fullt för det första.⁶¹ På samma sätt har exempelvis Lasse Henriksson hävdad att europeiska bilarbetare som slåss för sina jobb, i enlighet med den typ av fackföreningsmedvetande de alltid har haft, har ett intresse av att ställa om sina fabriker till produktion som behövs i övergången till ett fossilfritt samhälle – vindkraftverk, bussar – snarare än att se dem försvinna till något låglöneland.⁶² *Alla sociala strider är strider mot fossilkapitalet: subjekten måste bara bli medvetna om det. Med Kleins ord ”är miljökrisen – om den förstås tillräckligt brett – inte överordnad våra mest akuta politiska och ekonomiska stridsfrågor: den laddar var och en av dem med existentiell betydelse.”*⁶³ Denna formel har fördelen att göra bredast möjliga allians tänkbar. Inget mindre krävs i denna kamp.

Klimatrörelsen

Det återstår att se om detta är en lösning som i praktisk verklighet kan ersätta frånvaron av slagkraftiga rörelser som springer ur att vara omedelbart drabbad. Hittills har vi inte, i relation till klimatförändringarnas effekter, sett något som kan jämföras med palestiniernas kamp mot sionismen eller fabriksarbetare som strejkar mot tempoökningar. Förvisso är subjekten tydliga i sig, de fördrivna och exploaterade finns för handen men inte som subjekt (eller klass-) för-sig; de bekämpar inte aktivt sina fiender. Denna uppenbara frånvaro av aktörer med en tydlig klimatkamp som central komponent är i sig en hämsko för utbrott av klimatuppror som står i proportion till problemets omfattning. Vad vi har, är en spirande klimatrörelse. I varje allians som drar samman hela spektret av sociala rörelser för att stoppa fossilkapitalet måste denna vara en hörnsten. Den bär ett antal ovedersägliga argument i linje med slagordet ”det finns inga jobb att rädda på en död planet”: vad det än är mer som är målet för din strävan så förutsätter det ett någorlunda stabilt klimat, och även om ökensanden inte inkräktar på din tröskel i just detta nu, så kan du vara säker på att påverkas förr eller senare. Om den tyske arbetaren rycker på axlarna åt umbärandena för bonden i Burkina Faso, eller som boren optimist tröstar sig med, att i Tyskland är det i alla fall inte så illa; så är det från klimatrörelsen han kommer att höra *‘De te fabula narratur’* – det är om dig, det berättas här! Klimatrörelsen samlar och kristalliserar insikterna om de globala förändringarnas konsekvenser; att Syrien inte kan överleva när Den Bördiga halvmånen försvinner, eller att Egypten går under vid tre meters havsnivåhöjning, Burkina Faso vid fyra graders temperaturökning; den ger röst åt de mest sårbara massorna, även när den talar i deras ställe. Ja, det finns – av strukturella skäl som ännu måste överbryggas – en komponent av det som klassiska marxister skulle kalla substitutionism och voluntarism.

Den här rörelsen har vunnit ett antal anmärkningsvärda segrar de senaste åren. Avbrytandet av den planerade oljeledningen Keystone XL genom Kanada och USA, Shells tillbakadragande från Arktis, den allt livskraftigare kampanjen för divestering, avvecklandet av kolprojekt från Oregon till Orissa i Indien, allt detta har skett i snabb följd. Rörelsen skärpte sin profil ytterligare genom Break Free-kampanjen i maj 2016, den hittills största koordinerade, direkta aktionen i inter-

⁶¹ Naomi Klein, *Det här förändrar allt: kapitalismen kontra klimatet*, Ordfront förlag, 2016.

⁶² Se särskilt Lars Henrikssons texter på bilpolitik.wordpress.com, och till exempel ‘Cars, Crisis, Climate Change and Class Struggle’, i Nora Rathzel och David Uzzel, red., *Trade Unions in the Green Economy: Working for the Environment*, Abingdon: Routledge, 2013, s. 78–86; ‘Can Autoworkers Save the Climate?’, *Jacobin*, 2 oktober 2015.

⁶³ Klein, *Det här förändrar allt*, s. .xxx.

nationell skala mot fossilbränsleutvinningen, vilken sträckte sig från Filippinerna till Wales, Nya Zeeland och Ecuador.⁶⁴ Centrum i kampanjen var aktionerna kring klimataktivisternas läger, Ende Gelände, som rests ett stenkast från Schwarze Pumpe, ett kolkraftverk i Lusatiaregionen i Tyskland, som drivs på brunkol – det smutsigaste av alla fossilbränslen – vilket utvinns ur ett gigantiskt, närliggande dagbrott, en av de största, mest koncentrerade utsläpps-punkterna av CO₂ i Europa. Lägrets olika delar hade namngivits efter avlägsna önationer, Kiribati, Tuvalu, Maldiverna. Fredagen den 13:e maj 2016 startade den mångfacetterade offensiven mot Schwarze Pumpe när ettusen aktivister – i lägret samlades nästan fyratusen – bröt tog sig in i dagbrottet, tog över de jättelika grävmaskinerna och slog sig ner för att stanna över helgen. På lördagsmorgonen var vi än fler som ockuperade järnvägslinjerna som för kolet till svarta pumpen. En kort inbrytning på det inhägnade området runt själva kolkraftverket fick de i antal underlägsna poliserna att godtyckligt använda batonger, pepparspray och arresteringar, men blockaden höll, tills ägarna på söndagsmorgonen deklarerade att klimataktivister hade tvingat dem att lägga ned all elproduktion.⁶⁵ Det hade aldrig tidigare hänt i Centraleuropa.

Bakgrunden till den här aktionen är belysande. I riksdagsvalet 2014 bar miljöpartiets språkrör Gustav Fridolin runt en kolbit i kavajfickan. Vart han visade sig i, i varje tal och TV-debatt, viftade han med kolbiten och lovade med fast beslutsamhet i rösten att kolet inte längre skulle smutsa den svenska statsmakten händer. Bilden av Sverige som ett föregångsland hade länge nog svärtats av att statliga Vattenfall ägde och drev Schwarze Pumpe och fyra andra brunkolskomplex i samma område. Vid tidpunkten för valet motsvarade koldioxidutsläppen från det här ägandet lika mycket som de totala utsläppen från det svenska territoriet, plus en tredjedel till. Nu var det dags, deklarerade Fridolin, att lägga ner dem och låta kolet stanna under jord. Om miljöpartiet hamnade i regeringsställning så skulle de se till att Vattenfall stängde ner sina tyska kraftverk och gruvor – det var det enskilt viktigaste vallöftet. Två år senare var anläggningarna inte längre i svensk ägo. De hade sålts till ett tjeckiskt konsortium vars uttryckliga affärsplan är profiter från en ny renässans för brunkol i Europa. Miljöpartiet stoppade med andra ord en världens största brunkolsfyndigheter direkt i gapet på fossilkapitalet. Partiet, som förmodligen är det mesta inflytelserika världen av den här typen, hamnade i sin värsta kris någonsin och sveket är odiskutabelt ett av de värsta i det reformistiska miljöarbetets historia. Fridolin krönte partiets förnedring med att å den svenska regeringens vägnar beteckna aktionerna vid Ende Gelände som ”illegala”.⁶⁶

För var och en med en vetenskapligt grundad verklighetsuppfattning är det uppenbart att det är genom att tusenfaldigt upprepa aktioner som den i Ende Gelände som nödvändiga förändringar kan ske. I de framskridna kapitalistiska länderna och i de mest utvecklade delarna av övriga världen råder ingen brist på måltavlor, det är bara att söka rätt på närmaste kolkraftverk, pipeline, SUV, flygplats eller växande köpcenter... Det är inget mindre än en framvällande offensiv in i fossilkapitalets revir av den här typen som är uppgiften en revolutionär klimatrörelse. Men uppenbarligen har inte rörelsen den storlek och kapacitet som fodras idag. Kanske kan någon extrem väderhändelse av rent traumatiserande proportioner komma att utlösa en språngartad utveckling av rörelsen. Men även i sådant fall så, det visar erfarenheterna kring Vattenfalls brunkol, är det inte tillräckligt med direkta aktioner, staten måste ta de avgörande besluten – eller med andra ord statsmakten måste vridas ur händerna från alla sådana som Fridolin och Tillerson om ett omvandlingsprogram av den typ som skisserades tidigare ska kunna genomföras. Men i det ideologiska bakrus efter 1989 års ”realsocialistiska” sammanbrott som delar av aktivistmiljön

⁶⁴ Se www.breakfree2016.org

⁶⁵ Marit Sundberg, 'Miljöaktivister har stoppat Vattenfalls elproduktion', *SVT Nyheter*, 15 maj 2016. För en utförlig rapport om aktionen, se Andreas Malm, 'The End of the Road', *Salvage*, www.salvage.zone, 16 maj 2016.

⁶⁶ TT, 'Fridolin tar avstånd från kolprotest', *Sydsvenska Dagbladet*, 16 maj 2016.

vilken utgör klimatrörelsen fortfarande ruvar på, så dröjer sig kvar en fetischering av direkta aktioner som en i sig tillräcklig taktik, och ett motstånd mot att beakta Lenins lärdom: "Frågan om statsmakten är utan tvivel den viktigaste frågan i varje revolution"⁶⁷

Kan klimatrörelsen växa i omfattning med flera storleksordningar, samla progressiva krafter runt sig och utveckla en bärkraftig strategi för att kanalisera sitt mål genom statsmakten – allt inom en tidsram som är relevant i denna snabbt allt hetare värld? De är en svår utmaning, för att uttrycka det mycket milt. Men för att citera Daniel Bensaïd, den kanske mest lysande teoretikern vad gäller revolutionär strategi från andra halvan av förra århundradet: "allt tvivel handlar om möjligheterna att nå framgång, inte om nödvändigheten av att försöka".⁶⁸

Lästips

Luke Cooper: [Framsteg kontra naturen? Kan marxismen och klasskampen förhindra miljökrisen?](#)

Martin Fahlgren: [Växthuseffekten och upproret i Syrien](#)

Christian Parenti: [Nästa flyktingkris](#)

Av Andreas Malm finns på svenska även den läsvärda boken *Det är vår bestämda uppfattning att om ingenting görs nu kommer det att vara för sent*, Atlas 2014.

⁶⁷ Lenin, *Valda verk* bd 7, "En av revolutionens kärnfrågor", s. 208.

⁶⁸ Daniel Bensaïd, *An Impatient Life: A Memoir*, London: Verso, 2013, s. 312.